

Az Alföldről jövők

Evekkel ezelőtt, szokásos hazalátogatásaim egyikén hozott össze a véletlen Guru Andrással. Ötven körüli, megtermett, bivalycerős férfi. Izmaikt a bányász-kodás meg az erdei munka formálta, fejlesztette. Április vége volt, s András lesült képpel, vígan járt-kelt a világban, kigombolt inge alatt meg-megvillantva barna mellkasát. Az időjárásra ugyan nem panaszkodhattunk, mégis korainak tűnt ez a nyári megjelenés. Meg is kérdeztem:

– Hol szerezted a jó színcdet, András?

– Az Alföldön. Onnan jövők most is. A busszal – válaszolt készséggel, érez-tetvén, hogy kedvére van a beszélgetés.

– Az Alföldön? Nagy síkság az, te! Közelebből hol?

– A Komáromi Állami Gazdaságban... – S aztán mesélt, mesélt, amíg lá-bunk macskásodni nem kezdett az ácsorgásban...

A Guru Andrással történt találkozás óta mintegy másfél száz olyan szc-méllyel beszéltem, aki a mezőgazdasági munkák idején, tél utoljától őszt végéig, hosszabb-rövidebb időszakot az Alföldön, vagy a Dunántúlon dolgozott. Feltűnő, egyikén sem használták a nyugati tájegység nevét. Komárom, Szabadszállás, Kecskemét, Bóly, Balatonaliga, számukra egyre ment, kivétel nélkül mind az Alföldön fekszik. Szóhasználatukban ugyanis az Alföld első-sorban nem földrajzi tulajdonnévként szerepel, hanem mint egy Nógrádtól délre eső, kiterjedt sík vidék, amely mezőgazdasági munkát kínál és ad. Aki kimondja a szót – András is –, erre gondol, és fel sem merül benne, hogy például Komárom esetében, tévedett.

Nógrád megye lakóinak életében nagy hagyományai voltak (vannak) a mezőgazdasági idénymunkának. Béresek, kubikusok, szakmányosok, részesara-tók..., nagyobb részben summások és napszámosok alkották országosan ezt a társadalmi réteget.

A summáscsapatokról utoljára 1948-ban gyűjtöttek feljegyzéseket. A felsza-badulás utáni földosztás, a társadalmi, gazdasági újjáépítés megszüntette min-denféle alapját a mezőgazdasági idénymunkásság intézményének...

Aztán másfél-két évtized múlva fordult a kocka. A nógrádi iparmedence sok száz fős tömegei szabad és szabadságos munkaerő – indultak munkára a nagy alföldi, dunántúli mezőgazdasági szövetkezetekbe, állami gazdaságokba.

Mi történt előtte és akkoriban?

Még sokakban friss, eleven az emlék. Kormányzati döntések nyomán 1965-ben megkezdődött hazánkban az energiaszerkezet korszerűsítése, vele össze-függésben – a tervezettnél nagyobb mértékben – a szénbányászat visszafejlcsz-tése. Az intézkedések nagy vihart kavartak az iparmedencében, de a határoza-tokat, a rendeleteket – hiszen törvényerejűek voltak – végre kellett hajtani. Bezárták a kimerülőben lévő, vagy gyenge minőségű szén adó, gazdaságtala-

nul termelő bányákat. Dolgozóik javát az ágazaton belül helyezték el, részben Nógrádban, részben az ország más bányavidékein. Nagy részükkel azonban nem tudtak mit kezdeni: nem vállalták a családtól való távollétet, az elköltözést. Ezeket ipari munkára képezték át, hegesztők, csztergályosok, gyári betanított és segédmunkások lettek. Akik viszont rendelkeztek az előírt és megkívánt föld alatti szolgálati idővel, azokat nyugdíjazták. Így erejük teljében élő, 48–50 éves férfiak kerültek nyugdíjba. Nem találták a helyüket, érthetően, tettvágy hevítette szívüket.

A mezőgazdasági idénymunka Nógrád megyei újjászületésének volt még egy másik, lényeges, objektív feltétele: a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek kialakulása. A termelőszövetkezetek, állami gazdaságok nélkül ugyanis aligha beszélhénk ma az „Alföldre-járás” jelenségéről.

A negyvenes-ötvenes, illetve az ötvenes és hatvanas évtized fordulóján megszervezett nagyüzemi közös gazdaságok számára számos ok – a gépesítés, a munkaintenzitás alacsony foka, a korszerűtlen növényi kultúrák termesztése... – miatt kevésnek bizonyult a helyben található munkaerő. A szövetkezetektől ugyanakkor – joggal-okkal – sokat várt az ország népe, vezetése; élelem kellett a bel- és külföldi piacokra. A gazdaságok e kettős indítatásától sarkallva új munkáskezek után néztek, és jutottak el törvényszerűen – többek között – Nógrád megyébe is.

A mezőgazdasági nagyüzemek munkaerő-szükségletén lényegileg nem változtatott az idő, a gazdaság fejlődésének extenzív szakaszáról az intenzív szakszra való áttérés. A hiány ugyanis – nyilván eltérő körülmények és javarészt eltérő okok miatt – újratermelődött, sőt mind máig újratermelődik. Példaként említhetjük a nyugdíjba menők, az elhalálozottak magas számát, a szülési kedv tartós hanyatlását, a kétkezi mezői munka alacsony presztizsét, a gazdaságok oldaláról nézve: a fokozott termelési követelményeknek való megfelelés kényszerű és feltétlen igyekezetét. Nem kell tehát egyetlen idénymunkásnak sem tartania egyelőre attól, hogy tennivalók nélkül marad.

S nézzük meg az érem másik oldalát is. Miért törekszik az „Alföldre”, a paraszti munkára a hegyvidéki ember? A Nógrád megyei nyugdíjas bányász, az aktív gyári munkás, a háztartás különböző korú gazdasszonya, s ezeknél jóval kisebb mértékben a gyesen lévő kismama, a vékonypénzű üzemi adminisztrátor?

Kezdetben – a hatvanas-hetvenes évek váltása idején – az életszínvonal növelése magyarázta az emberek törekvéseit (leszámítva a természetes, ma is okként előforduló kíváncsiságot).

Az „Alföldre-járás” fő mozgatói az utóbbi években lényegesen átalakultak. Nem a növelés a cél, hanem egyre inkább a megszerzett életszínvonal megtartása, elfogadva és hasonulva a társadalom alapvető mozgásirányaihoz, gazdasági jellemzőihez, amelyek hatása alól senki sem vonhatja ki magát.

Az egykor irigyelt bányásznyugdíjasok lassan maguk váltak irigyekké, mivel nyugdíjuk évenkénti, törvényes emelése korántsem tartott lépést az árak emelkedésével. Ráadásul a régi bányászok asszonyai nem vállal(hat)tak kenyérkeresőt munkát, ezért mindenütt két ember között oszlik meg a járandóság.

Az aktív dolgozók, gyárban, szövetkezetben, irodán, bérből és fizetésből élnek. Kiegészítése fokozatosan szükségessé vált. S ez a szükség munkálkodik az otthonukból kimozduló családanyákban, nagymamáknban, özvegyekben, amit nevezhetünk megszokásnak, a magasabb jövedelmű társadalmi rétegekkel való lépéstartás kényszerének is.

Sok nógrádi vendégmunkással (magukat a régi mintára summásnak nevezik) kerültem közeli kapcsolatba az elmúlt években. Többekkel majdnem barátságba keveredtem, tudatos törekvés eredményeképpen. Foglalkoztatott ugyanis sorsuk, gondolatviláguk, magatartás- és viselkedésmódjuk, egyszóval az életük.

Kétszer magam is beálltam közéjük, s márciusban és augusztusban 15–15 napot dolgoztam velük Boldogpusztán és környékén, a Komáromi Mezőgazdasági Kombinát szőlőjében. Metszettünk, tőkchiányt pótoltunk, zöldeltünk, esős időben borsót zsákoltunk. Megfizették erőfeszítéseinket.

A brigádvezető inas, magas termetű férfi. Tiszta, világoskék szemeiből mi legtöbbször csak egyféle érzelmet, a haragot láttuk szikrázni. Az öreg ugyanis nagyon vigyázott arra, nehogy ellágyuljon. Ha netán mégis megesett, gyorsan összeszedte magát, és azonnal dologra hajtott, vagy valamelyikünkbe belemart. Nem teketóriázott; félelmetesek voltak a szavai. Szitkozódott mindjárt, ha nem úgy ment a munka, ahogyan megkívánta. Persze gyakran akkor is káromkodott, amikor oka sem volt rá; nyilván megszokásból, még inkább tekintély fenntartása végett. Vallotta, a toborzott munkások között csak nagy hanggal és kondáseréllyel lehet – mi több, így is kell – rendet, fegyelmet tartani.

– Ne féljetez tőle! – biztatott néhányunkat Varga György rokkant nyugdíjas, az egyik szervező férje, aki korábban évekig a nagybányai falusi pártalapszervezet titkára volt. – Csak hangoskodik az öreg, jártatja a száját. Egyébként arany szíve van...

Boldogpuszta oázis a végeláthatatlan szőlő közepén. Itt alakították ki a kombinát nagyobbik szőlészeti kerületének központját. Itt vannak az irodák, a raktár, a gépszín. Azonkívül ezen a pusztán szervezték meg a vállalat itatásos szarvasmarhatelepét, ahol a pusztaiak zöme dolgozik. Ezért kapják az itteni szolgálati lakásokat.

Huszonnyolc-harminc család, hozzávetőlegesen száz-százötven ember lakja Boldog-Boldogasszonypusztát. Hozzá tartozik e tanácstalan megnevezéshez, hogy így vannak ezzel az itt élők és az idejárók valamennyien, mert mind a két nevet használják mind a mai napig, éppenséggel attól függően, hogy mikor melyik jön a szájukra. Nincs ennek semmiféle ideológiai, netán politikai tartalma. Inkább arra a régi igazságra figyelmeztet: adminisztratíván egy szempillantás alatt semmissé tehető bármi, de a fejekben évtizedek is kevesek hozzá...

A boldogpusztai munkásszálló épületét a közös konyha, a női és férfi mosdók, WC-k osztják két, nagyjából azonos részre. A szálló irodák felé eső végében rendezték be a társalgót.

Jani bácsi rutinnal szállásolja el a vendégmunkásokat. Egy szobába kerülnek a rokonok, a jó barátok és az ismerősök, az egy faluból valók. Egyszerre mintegy hatvanan helyezhetők el.

A házaspárok külön szobát kapnak, ha a létszám erre lehetőséget ad. Akad itt csaknem egy tucatnyi pár, amelyik rendszeresen visszajár. Szinte nincs olyan turnus, amelyikben ne lennének férjek meg feleségek.

- No, elégedett vagy? - kérdezzeti Jani bácsi a férjeket a szobák elosztása közben. - Itt aztán senki nem zavar benneteket. Fizetsz majd egy sört, ha volt valami az éjjel...

Mi négyen voltunk egy szobában. Hárman 42-44 éves férfiak és egy hatvanegynéhány éves nyugdíjas társunk. Öreg cimboránk rendszerint hajnalok hajnalán ébredt, s járt-kelt, tett-vett a sötét szobában. Benyitogatott nyikorgó szekrényébe, friss levegőt engedett be a folyosóról, és már alig várta, hogy riadóztatni lehessen bennünket. Ezért, ha kitelt az öt óra, könyörtelenül felkapcsolta a villanyt.

- Jó reggelt, emberek! Ébresztő!

Igyekeztünk az öregre rá se hederíteni. Mi, fiatalabbak tíz-tizenöt percet még szunyókáltunk, hátunkat fordítva a fénynek, vagy fejünkre húzva a paplant. Tehettük, hiszen fél óra alatt játszva felkészültünk az indulásra. A földekre kiszállító autóbusz sohasem érkezett háromnegyed hatnál előbb. A koránkelők, a türelmetlenebbek ekkor már hosszú percek óta ott toporogtak a szálló ajtaja előtt, a társalgóban, mintegy siettetvén a busz érkezését, de mindhiába. Kálmán, a sofőr, maga is fiatalabb ember, ezen a pusztán lakik, tudja a kötelességét, és nem hamarkodja el a dolgát.

- Gyerünk, hozd a kannákat, Veronka! - parancsolta Jani bácsi, mikor a jármű megérkezett. Sokan lökdösődve, mint a városi csúcsforgalomban, furakodtak előre, hogy minél előbb feljussanak a buszra, helyet találjanak maguknak.

A szőlőművelés legfontosabb és legnagyobb szakértelmet kívánó évi munkája a metszés. A csoportból sokan kiválóan értenek hozzá, habár semmilyen tanfolyamon nem tanulták, csak itt, Jani bácsitól, illetve - már akinek van néhány tőkéje - az otthoni gyakorlatban.

A gazdaságnak életbevágó a szakképzetlen szőlőművesek foglalkoztatása. A szőlészetnek hivatalosan ugyanis mindössze húsz munkása van - a 900 hektárra. Ilyen nagy területtel sohasem boldogulnának.

A szőlő meglehetősen töröképes gyümölcsnövény, termését jószerivel csak készakarva lehet veszélyeztetni. A szándékos vagy véletlen kártevésre azonban maguk a társak is odafigyelnek, szóvá teszik azonnal. A külső és egyben felső ellenőrzéshez tehát egy másik is társul, de magából a csoportból, annak természetéből fakadó. Ez azután mindenkiben kialakítja a belső személyes kontrollt, felélesztve és ébren tartva a felelősséget.

A társak figyelmeztetését a többség nem fogadja szívesen. Kioktatásnak érzik, és ha egy mód van rá, kategorikusan visszautasítják, illetve megszívlelik ugyan, de ügyelnek rá, hogy a másik ne vegye észre. Ezt az örömet a régi szőlőmunkás sohasem szerzi meg a hasonszőrűnek. Eleget kell hallgatnia egyébként is a brigádvezetőtől, akivel nemhogy nem felelhet, de akinek valójában még csak vissza sem szólhat. Jani bácsi egy-egy hibás tett láttán rögvest mennydörög:

- Hát mit csináltál, te kutyaisten?! Levágtál két vödör szőlőt!...

Szilaj alacsony férfi, formás pocakkal. Jani bácsi szécsényfelfalui bizalmi embere; a környékről ő szervezi a munkásokat. Állattenyésztő a téészen, pár évvel a nyugdíj előtt. Híres vadász.

– Ott voltam akkor, amikor a kollégája lelőtte a szamarat – említette egyszer a Tanárnak. – Nagyot neveltünk rajta. Szarvasnak nézte... A szamár.

Szilaj és társai nem csak a kazlazásban álltak helyt, hanem a pótlásban meg a zöldelésben is. Akkor B. Lajos is sokkal kevesebbet ivott, jobban meghúzta magát. Tarthatott Szilaj komolyságától, szókimondásától, rendszeretétől.

– Nem vagyok rászorulva, hogy ide járjak – vallja be Szilaj a kérdezősködésre. – Az állatoknak viszont kell a termény, és felénk mostanában ritkán kapni szemes takarmányt. Főleg kukoricát. Ha érkezik a magtárba, pillanatok alatt szétkapkodják. Kéz alól meg igencsak borsos az ára.

A Komáromi Mezőgazdasági Kombinátba, az óriási munkatempó ellenére, elsősorban a kukoricáért jönnek dolgozni az emberek. Az utóbbi években gyatrán termett, ezért a gazdaságok is takarékoskodnak vele, szívesebben fizetnek pénzben. Itt sem dúskálnak belőle, de Jani bácsi kijárta, hogy a dolgozói kapjanak – egész évben és öt mázsánál kevesebbet sohasem. Így aztán a modora akármilyen, biztos lehet benne, nem marad munkáskéz nélkül.

A harmadik-negyedik napon került a munkaszerződés az emberek kezébe. Kis- és Nagymanci vitte szobáról szobára. Az emberek nem csináltak ügyet a kitéréséből. El sem olvasták, egyből aláírták a stencilezett, a brigádvezető által mindenkor az adott munkához és turnushoz igazított példányt. Ez mind a kétszer így történt, és az emberek mind a kétszer ugyanabban a bizonytalanságban maradtak. Legtöbben azért nem olvasták el a szerződés pontjait, mert úgy vélték, akkor megjegyzik, hogy nem bíznak a brigádvezetőben, és abból esetleg valamilyen hátrányuk származik. Így hát az emberek egymást kérdezték a fizetség felől, meg korábbi ismereteiket melegítették fel. Főlegesen, hiszen a javított munkaszerződésen minden szükséges tudnivaló olvasható volt.

A hivatalos okmányt Sótér János – mint a munkáltató kombinát megbízottja – és a munkavállaló idénymunkás írja alá. Jani bácsi alapos ember, úgy javít, egészíti ki, hogy elkerülje az esetleges későbbi vitát.

A csoportban az „egy mindenkéért, mindenki egyért” elv uralkodik, s ugyanazért a munkáért ugyanaz a bér jár. Öregnek, fiatalnak, férfinak, aszszonyoknak egyaránt.

Persze a valóságban bonyolultabb a helyzet. A gyakorlat ebben is más. Egyesek ugyanazért a munkáért mégiscsak nagyobb jövedelemhez juthatnak másoknál. Ennek oka abban van, hogy a pénzbeli juttatás összege szabott, míg a termény szabad áron értékesíthető. Vagyis aki eladja, az végül is jobban jár, mint az, aki pénzben kérte ki a járandóságát.

Azt, hogy üzletelne valaki is a kukoricával, hétpecsétes titok. Szigorúan mindenki saját használatra viszi, akkor is, ha ötödször, vagy hatodszor jár már lent, és mindenki előtt világos lehet, hogy annyi jószág tán az egész rokonságban nincs, mint amennyi terményt az idénymunkás megkeresett.

Az üzletelés ténye csak otthon derül ki. Akkor, amikor valakinek kukoricára van szüksége, elkezd utána járni, és eljut valamelyik „alföldezőhöz”.

Aki csak kukoricáért dolgozik, az 8 mázsa 40 kilogrammot kap belőle. Aki pénzt és terményt is kíván, azt 5 mázsa 20 kilogrammal elégítik ki.

Nógrád megyében az utóbbi években egy mázsa kukoricáért elkertek 600-650 forintot is. Hozzávetőlegesen kétszáz forinttal többet a hivatalos árnál.

A Tanár–Mérnök páros két napig a Kis- és a Nagymanci segítségével, illetve felügyelete mellett dolgozott. A két negyvenes férfi számára ők tették lehetővé az elszegődést – Jani bácsi előtt tehát kezeskedtek értük.

– Megye-e druszám? – kérdezette olykor Králik a Tanártól, aki bármit is gondolt, mindig kedvezően válaszolt. Nem akarta ugyanis, hogy maflának vagy gyengének nézzék. Králik elhaladtában, néha egy-egy vesszőt levágott a mokány férfi tőkéről, és humoros cinkosan megjegyezte:

– Legalább mi, értelmiségiek tartunk össze.

A Mancik mellett a legtöbb segítséget Radics Tibor nyújtotta. Igaz, Kovács Imre, a zagyvapálfalvai nyugdíjas rendőr őrnagy és felesége sem volt rest beállni a szomszéd sorba, ha már végeztek a magukéval, de általában ők szintén többet kínlódtak az átlagosnál.

Az öreg Radicsnak nagyon fekdűt ez a munka. Otthon, a háza körül évtizedek óta gyakorolta. S ez az ismeret, és annak tudata, hogy jól is csinálja, önbizalmat adott a társaságban egyébként háttérbe szorított, vagy önként visszavonult cigányembernek. Örömmel osztotta meg tudását másokkal, arra azonban a jelenlévők sohasem tartottak igényt. Kivéve a Tanárt és a Mérnököt, akinek a szőlőszóra gyakran esett a nejevel párban dolgozó Radics Tiboré mellé. Előfordult, hogy a hajlott, keskeny hátú ember, aki ránézésre meglehetősen ágrólszakadtnak tűnt, saját érdeküket is félre tolt, és vállalta a lassúbb előrehaladást, csak azért, hogy kedvére magyarázhasson.

– A nagyollóval először levágjuk a száraz, vagy a túlságosan megerősödött mellékágakat, aztán a selejtes ágaktól megtisztítjuk a tőkét. Nem baj, ha ritka lesz. Legalább jobban nő a szőlő – tanította az öreg cigány, úgy, ahogyan Jani bácsi is magyarázta. – Hagyunk egy kétszemes tartalék vesszőt, majd egy nyolc-tíz szemes termőágot, ugyancsak megismétljük, és a tőke végén öt-hat szemnyire lenyírjuk a kart.

A szőlőben nincs pardon. Az a dolgozó a szerencsésebb, akinek jó szerszámok jutnak. A kiosztáskor ennek megfelelően tülekedés alakult ki értük.

Az időjárással külön csatára kényszerül a csoport. A Mátrában több centiméteres hó esett az éjjel, mondta be a rádió. Innen, a Kisalföld keleti pereméről toványargálnak a havat hordozó fellegek. Kergeti a szél – a csípős, a hideg, a szemtelen. Nem áthat megkeresni a vastag, több rétegű ruházat korcai között a legkisebb lyukat, máris a hasat, a hátat nyugtalanítja. Hiába a trikó, az ing, a mellény, a pulóver, a zakó, a köpeny. A szüntelen mozgás, nyújtózkodás fellazít minden katonás buzgalommal megigazitott szerelést.

A vizes, sáros földeken elkel a gumicsizma. Tavasszal, ősszel szinte nélkülözhetetlen. Jól használható még a bakancs, például a hadseregből ismert surranó. A félcipők könnyen elmerülnek. Nem is veszik fel főleg csak azok, akik az itteni tavaszi, őszi időjárási viszonyok ismeretében járatanak.

A Radics házaspáron és vejükön, Oláh Ferencen kívül még egy cigány dolgozott a brigádban. Névrokon: Radics Ágnes. Harminc év körüli, elhízott, gyeneseen lévő kismama. Targoncás a Salgótarjáni Vasöntöde és Tűzhelygyárban, s éppen munkahely-változtatáson töri a fejét. De nagyon tanácstalan. Szeretne elkerülni a gyárból, ám nincsen meg a nyolc osztálya. Udvarias, tisztelettudó

teremtés. Kedvelik érte, és a háta mögött sajnálkoznak rajta: hiszen megesett egy munkatársától. Cigánylegény, mégsem vette feleségül.

A bandában egyébként három-négy cigánynál több nem szokott lenni. Enynyi is ritkaság. Egyrészt nem szívesen veszik be őket, másrészt a cigányok – a rengeteg munka miatt – nem szívesen vállalkoznak. Akik jönnek és akiket befogadnak, azok megbízhatóak. Bizonyítottak otthon, vagy korábban itt, a földelken. Ha mégis lemarad valamelyik közülük, könnyen lángra kap az élcelődés: „Nem szokta a cigány a szántást...”

Nyugodtan telt az utolsó éjszaka. A hazai viszontlátásra készülődtek az emberek. Kettőn azonban nem tudtak parancsolni maguknak: Papp Rezső és Laczkó Ferenc. Igaz, őket nem várja asszony, család. Hajnal háromig iddógtak a konyhában, közben sületlenségekről fecserésztek. Cukkolták is egymást a maguk nyers, humortalan módján. Akiknek a szobája a közelben volt, azok sokat mérgelődtek...

Csendes a banda. Némán búcsút veszünk Boldogpusztától, a szőlőtől. Néhány perc múlva aztán már ügyet sem vetünk a tájra. Bóbiskolunk, vagy le-sünk magunk elé...

Rezsőék nem sokáig maradnak nyugton. Énekelni kezdenek. Gajdolásuk sérti a fület.

Králik ütött-kopott aktatáskájából előkotor egy üveg sört, felbontja, szogatja.

– Látod – tapad neki Rezső éjszakai ivócimborájának –, neki van, de te befalsz mindjárt mindent. Ezek az élelmes emberek... Beosztóak, kaparkodóak... Jól járnak maguk itt velünk. Az ilyenekkel, mint mi vagyunk. Mi pénzért dolgoztunk, maguk meg vihetik a terményt, hogy otthon drágán eladják... Kapzsi parasztok...

Forr az indulat az autóbusz utasaiban. Rezső lenézi őket, ők megvetik Rezsőt. „Részeges semmirekellő, dologtalan” – hallani innen is, onnan is a megjegyzéseket. Kismanci ugrik neki nyíltan:

– Hallgasson már el, jócember! Ki kíváncsi a maga hülyeségeire... Éjszakáznak, isznak...

– Elég már! – szól közbe Tóni is. – Kezdedbe adom az orrod, ha nem hallgatsz el.

Rezső a fenyegetés hatására befogja a száját. Félrészegen, másnaposan, álmosan is eljutott a tudatáig, ezúttal túlfeszítette a húrt. Nemsokára cimborájával együtt elalszik...

Gizi végigjár a buszon az öreg Maksi kalapjával, és begyűjti a tízforintokat. Ennyit fizet mindenki a hazaszállításért a gépkocsivezetőnek.

Kálmán jól vezet. Szerencsésen átjutunk Budapesten, a lámpák alatt. Két és háromnegyed óra alatt érkezünk meg az első állomáshelyre, Nagybátonyba. Kismancit a lánya várja, gépkocsival. Jani bácsi „kezficsókolom”-ot köszön a csinos, ápolt asszonynak.

Nyitva a kocsmá, a presszó.

Schmirel odaszól a bőröndjével lefelé kecmergő Tanárnak:

– Uram! Megiszom egy fröccsöt az egészségére. Igyon majd maga is az enyémre.

Králik most is belekotyog, immáron utoljára:

– Csak diszkrécióval. Igaz-e, druszám?...